

УДК 159.99

*С.Кучеренко¹, к.психол.н., доц., доц.каф. (ORCID 0000-0002-2209-9430)**Н.Кучеренко², к.психол.н., доц.каф. (ORCID 0000-0002-6644-3117)*¹*Національний університет цивільного захисту України, Харків*²*Українська інженерно-педагогічна академія*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У зв'язку з збільшенням кількості стихійних лих, техногенних катастроф, соціальних потрясінь на перший план виходять не лише проблеми підготовки фахівців, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з екстремальними умовами, а й психологічні проблеми організації та управління діяльністю цих спеціалістів, груп, підрозділів, особливо потребує визначення, уточнення та корекції психологічна підготовленість керівників організовувати діяльність довірених їм підрозділів в екстремальних умовах, розробка нових форм, підходів та методів.

Керівники підрозділів ризиконебезпечного профілю перед провадженням діяльності в екстремальних умовах повинні проходити професійну підготовку за спеціальною програмою, яка повинна включати оцінку екстремальних умов, факторів, що їх викликають, підготовку до професійного сприйняття подій як до об'єктивних фактів екстремальної дійсності, уміння самостійно справлятися з психотравмуючими подіями та негативними емоційними станами, при цьому ефективно організовувати діяльність особового складу тощо.

Підготовка керівника до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах повинна враховувати те, що вони створюються різними факторами, зумовленими конкретними особливостями зовнішнього середовища, характером виконуваної діяльності, властивостями інформації, що надходить до керівника тощо. Кожен із цих факторів надає специфічний вплив як на організацію діяльності так на і організаційну поведінку рятувальника і підрозділу в цілому, у зв'язку з виникаючою психічною напруженістю, особливості якої керівник зобов'язаний враховувати у організації професійній діяльності особового складу.

Під час професійної підготовки керівників до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах потрібно сформулювати у них розуміння, що основою організації і регуляції управлінської діяльності є вся система психічних процесів, когнітивних, емоційних, вольових та мотиваційних, які значимо проявляються при організації даної діяльності і впливають на її результативні показники, вміння враховувати безпосередньо специфіку самої діяльності, формувати знання, вміння, навички, пов'язані з значною відповідальністю за її результат, підвищувати компетентність в оцінці можливих варіантів розвитку екстремальних ситуацій, їх сутності, способів дій у них, особливостей урахування екстремальних факторів.

Ключові слова: діяльність, екстремальні умови, екстремальні фактори, професійно важливі якості, професійна підготовка.

Вступ. У зв'язку з збільшенням кількості стихійних лих, техногенних катастроф, соціальних потрясінь на перший план виходять не лише проблеми підготовки фахівців, чия

професійна діяльність безпосередньо пов'язана з екстремальними умовами, а й психологічні проблеми організації та управління діяльністю цих спеціалістів, груп, підрозділів,

особливо потребує визначення, уточнення та корекції психологічна підготовленість керівників організувати діяльність довірених їм підрозділів в екстремальних умовах, розробка нових форм, підходів та методів.

Професійна підготовка керівників ДСНС до діяльності в екстремальних умовах є частиною всієї системи професійної освіти фахівців ризиконебезпечних професій, нерозривно пов'язана з процесами, що відбуваються в суспільстві, у зв'язку з чим сучасними вимогами до неї, визначаються необхідністю наближення змісту навчання до реальних умов діяльності в екстремальних умовах, інтенсифікацією процесу підготовки, поліпшенням методичного забезпечення та умов проведення занять. При цьому підвищення ефективності підготовки залежить від застосування комплексних занять та практичних тренувань, впровадження комп'ютерної техніки та технічних засобів навчання, спеціально розроблених імітаційних тренажерів тощо.

Діяльність підрозділів ДСНС обумовлена своєю специфікою, фундаментом якої є порятунок життя та здоров'я людей, у ситуаціях підвищеної небезпеки для життя та здоров'я безпосередньо рятувальників, вона проходить, як правило, в умовах, для яких характерна не лише підвищена психологічна напруженість, а й підвищена особиста відповідальність. Правильно та вчасно визначені вимоги, які пред'являються професійною діяльністю в екстремальних умовах до керівників, дозволяють привнести у процес підготовки певну унікальність, акцентувати увагу, насамперед на

формуванні у них особливої свідомості, орієнтованої на виконання професійних функцій в екстремальних умовах, використовуючи для цього спеціальні психологічні засоби та методи, що підвищують психологічну стійкість особового складу.

Також, необхідно зазначити, що проведене дослідження у якому взяли участь керівники підрозділів ДСНС, з досвідом роботи від 5 до 15 років і вище, показало, що вони вважають за необхідне запровадити у процес професійної підготовки дисципліну, які розкривають психологічні особливості організації діяльності особового складу в екстремальних умовах, що, на їхню думку, підвищить ефективність виконання професійних функцій керівного складу ДСНС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Служба керівника ДСНС завжди пов'язана з екстремальними умовами, елементами ризику, можливістю отримати травму, шкоду для здоров'я, втратити життя. Навіть повсякденна діяльність проходить в умовах впливу багатьох несприятливих факторів монотонії, депривації тощо, які визивають зниження адаптаційних можливостей, психічного напруження, психічні розлади, що приводить до зниження працездатності. Проведений аналіз службової діяльності керівників ДСНС показує, що в сучасний час вони зосереджуються на вирішені нормативних професійних завдань, при їх виконанні переважає професійна компонента знань, психологічним складовим не приділяється достатньої уваги, що негативно впливає на ефективність організації ними діяльності особового складу в екстремальних умовах. Дослідженню цієї проблеми присвячені праці С.П. Бочарової, В.О. Лефтерова, Н.В.

Онiщенко, В.І. Осьодла, І.І. Приходька, О.В. Тiмченка, В.В. Ягупова та iнших, де висвітлюються причини утруднень керiвникiв при здiйсненi органiзацiї дiяльностi фахiвцiв ризиконебезпечних професiй, якi в багато чому пов'язанi з недостатньою пiдготовкою до урахування психологiчних чинникiв, що впливають безпосередньо на органiзацiю дiяльностi в екстремальних умовах особового складу, груп i в цiлому пiдроздiлiв. Також до них вiдносять: недостатню повноту деяких дидактичних форм та неоднозначнiсть психолого-педагогiчних пiдходiв формування психологiчної готовностi керiвника до органiзацiї дiяльностi особового складу в екстремальних умовах, недостатнiсть цiлiсної iнформацiї в цьому напрямку, про явища i процеси, з якими має справу керiвник в реальних умовах дiяльностi, складнiсть котрих вимагає самостiйного орієнтування в вирiшеннi рiзних професiйних проблем.

Дiяльнiсть керiвникiв є сукупнiстю рiзних напрямкiв технолого-технологiчного, органiзацiйного, психологiчного, педагогiчного тощо. Вони потребують наявностi у нього вмiння швидкого переходу вiд рольових вiдносин до особистiсно-смыслових, що не завжди здiйснюється успiшно. Одним зi шляхiв виходу з такої ситуацiї В.І Осьодло вбачає реалiзацiю компетентнiсного пiдходу.

Дослiджуючи особливостi психологiчної допомоги постраждалим в умовах надзвичайної ситуацiї, Н.В.Онiщенко в свої роботах розкриває пiдходи до органiзацiї надання екстреної психологiчної допомоги.

В роботах Приходько І. І.

вiдносно психологiчної безпеки персоналу екстремальних видiв дiяльностi визначається, що при пiдготовцi керiвникiв ризиконебезпечного профiлю бажано спиратися на систему забезпечення особистої та групової психологiчної безпеки.

Спираючись на необхідність удосконалення органiзацiї управлiння В.П.Садковим, М.М.Кулешовим та iншими дослiдникami в своїй працi розкриваються пiдходи до формування якiсного складу керiвних кадрiв органiв i пiдроздiлiв ДСНС України, вимоги до особистостi керiвника служби цивiльного захисту та оцiнцi його дiяльностi.

Комплексних дослiджень, присвячених пiдготовцi керiвникiв ризиконебезпечних професiй до органiзацiї дiяльностi особового складу в екстремальних умовах до останнього часу не проводилось.

Результати. Для бiльшостi видiв дiяльностi фахiвцiв сектору безпеки та оборони України екстремальнi умови є характерними та характеризуються сильними психологiчними, а часто i психотравмуючими впливами на фахiвцiв, якi спричиненi перевантаженнями у роботi, дефiцитом часу, нестачею iнформацiї, особливостями прийняття рiшень, пiдвищеною особистою вiдповiдальнiстю тощо. Вони не обмежуються характеристикою обставин надзвичайної ситуацiї, що виникає при стихийних лихах, техногенних катастрофах, соцiальних потрясiннях, а включають значно ширше коло обставин соцiального характеру. Так, слiд зазначити, що соцiально значимi психологiчнi цiнностi та мотиви рятувальникiв займають провiдну роль в органiзацiї як їх психiчної дiяльностi, так i

організаційній поведінці в екстремальних умовах. Від них залежить успішність підготовки рятувальників, підрозділів, керівників ДСНС до екстремальних умов діяльності. Багато дослідників відзначають, що екстремальні умови негативно діють лише на непідготовлених фахівців та групи, ті ж хто отримав досить хорошу підготовку, сприймають їх як додатковий навчальний фактор, який підвищує їхню психологічну готовність до виконання професійних функцій.

Обговорення результатів.

Аналіз вирішення службових завдань в екстремальних умовах фахівцями ризиконебезпечних професій свідчить про те, що діяльність рятувальників ДСНС має велику суспільну значимість та пов'язана з усвідомленою персональною відповідальністю за результати виконання професійних завдань, високим ступенем ризику, надмірними фізичними та емоційними навантаженнями, небезпекою для життя. Найбільш характерно особливості екстремальної діяльності рятувальників виявляються в ході проведення операцій у зоні надзвичайної ситуації, де життя, здоров'я, успіх, благополуччя особового складу повністю залежать не тільки від особистої та групової професійної психологічної підготовленості діяти в екстремальних умовах, але насамперед від професійної майстерності та професійної психологічної підготовленості керівників до організації діяльності рятувальників у екстремальних ситуаціях [2; 6].

Істотний вплив на зниження ефективності організації діяльності рятувальників в екстремальних

умовах, надає некомпетентність в управлінні, розгубленість, метання та безвідповідальна віддача наказів, що суперечать один одному, обстановці, логіці розвитку подій, та основне, не знання психологічних особливостей як організації діяльності особового складу, так і безпосередньо особи рятувальника.

Відповідно під час професійної підготовки керівників до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах потрібно сформуванню у них розуміння, що основою організації і регуляції управлінської діяльності є вся система психічних процесів, пізнавальних (когнітивних), емоційних, вольових та мотиваційних, які значимо проявляються при організації даної діяльності і впливають на її результативні показники, вміння враховувати безпосередньо специфіку самої діяльності, формувати знання, вміння, навички, пов'язані з значною відповідальністю за її результат, підвищувати компетентність в оцінці можливих варіантів розвитку екстремальних ситуацій, їх сутності, способів дій у них, особливостей урахування екстремальних факторів. Значну увагу необхідно увагу необхідно приділяти формуванню вмінь регулювання психічних станів в екстремальних умовах.

У процесі підготовки необхідно здійснювати моделювання реальних екстремальних умов коли керівник повинен отримати навички аналізу екстремальної ситуації, розроблення оптимального плану дій, створення концептуальної моделі організації діяльності особового складу, прийняття на себе не тільки рішень, з урахуванням екстремальних факторів, і відповідальності за їх результати, а також безпосередньо дій особового

складу, вміння поєднувати швидкий перехід від повсякденних умов діяльності до особливих та екстремальних, при цьому чітко розуміти які психологічні особливості особового складу відповідають кожній з них, знання впливу фізичних та психологічних навантажень, пов'язаних з ризиком для життя, з інтелектуальною напругою на рятувальників, вміння формувати та розвивати самоконтроль, навички психологічного впливу на особовий склад та громадян тощо [7; 8].

При цьому в екстремальних умовах керівник повинен проявляти максимальну увагу до кожного рятувальника, орієнтуючись як на психологічні особливості особового складу, так і на рівень соціально-психологічного клімату в колективі. Виходячи з цього ми можемо говорити, що морально-психологічні установки керівника є невід'ємною частиною психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Для підвищення психологічної стійкості та ефективності діяльності керівників, у процесі підготовки, необхідно спеціально створювати різні стресові ситуації використовувати можливості самих екстремальних умов, підвищувати професійно-психологічний потенціал керівників, враховувати специфіку професійну діяльність і безпосередньо управління особовим складом в екстремальних умовах. Особливості діяльності керівників та рятувальників в екстремальних умовах висувають відповідні вимоги до організації проведення з ними відновлювально-реабілітаційних заходів, у процесі яких задіяні реадaptaційні механізми, що дозволяють підвищити їхню працездатність та психологічний комфорт.

Багатьма дослідниками наголошується, що підготовка керівника ДСНС до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах повинна враховувати те, що вони створюються різними факторами, зумовленими конкретними особливостями зовнішнього середовища, характером виконуваної діяльності, властивостями інформації, що надходить до керівника тощо. Кожен із цих факторів надає специфічний вплив як на організацію діяльності так на і організаційну поведінку рятувальника і підрозділу в цілому, у зв'язку з виникаючою психічною напруженістю, особливості якої керівник ДСНС зобов'язаний враховувати у організації професійної діяльності особового складу [1; 7]. При цьому керівник повинен враховувати, що психічна напруженість, може виникнути і в той час, коли немає безпосередньої небезпеки, яка може змусити рятувальника заздалегідь хвилюватися, але при цьому має тенденцію до поступового зростання, що висуває підвищені вимоги до розумових ресурсів та рухового апарату рятувальника це - операційна напруженість, також психічна напруженість може виникати під дією факторів, що викликають негативні емоційні стани тривогу, страх тощо - емоційна напруженість, яка пов'язана з неузгодженістю між значимістю ситуації та її суб'єктивною оцінкою, при цьому велике значення мають захисні реакції організму рятувальника. Також, керівнику необхідно враховувати, що виділення різних видів напруженості є умовним, тому що будь-який вид діяльності завжди пов'язаний з емоціями і за певних умов операційна напруженість може перерости в емоційну, тому

найбільш характерною є змішана напруженість [1; 5; 7; 10].

Доцільно при підготовці керівників ДСНС спиратися на систему забезпечення особистої безпеки персоналу екстремальних видів діяльності в яку має чотириохривневу структуру факторів захищеності:

1) соціальна складова визначається включеністю суб'єкта в систему соціально гарантованих засобів захисту;

2) психофізіологічна складова зміст якої забезпечується механізмами пристосування людини до зовнішнього середовища;

3) психологічна складова визначається рівнем розвитку психічних процесів, станів і властивостей людини: пізнавальних, емоційно-вольових, мотиваційної сфери, темпераменту, характерологічними особливостями тощо;

4) складова досвіду містить у собі наявні на цей момент у суб'єкта знання, у тому числі інформованість, уміння, навички поведінки, необхідні для успішного виходу з екстремальної ситуації [9].

Також при організації діяльності особового складу в екстремальних ситуаціях керівник повинен враховувати, вплив психічної напруженості на його працездатність, наприклад, сильна емоційна напруженість в екстремальних умовах викликає коливання працездатності рятувальників, що може уповільнювати темп роботи, порушувати послідовність операцій, викликати помилки тощо.

У багатьох наукових працях вказується, що працездатність рятувальників в екстремальних умовах значною мірою залежить від

попередньої підготовки. Зниження працездатності найчастіше спостерігається при низькому рівні тренуваності, на її підвищення впливає знання обстановки майбутньої діяльності, її особливостей, засобів праці. Керівник при організації діяльності особового складу повинен враховувати, що незнання обстановки викликає значно більшу психічну напругу, ніж певний сигнал про небезпеку [3; 6-8].

Вважається, що до екстремальних умов певною мірою можна звикнути, це добре відомо фахівцям ризиконебезпечних професій, що, у свою чергу, може викликати певне зниження рівня виконання професійної діяльності. Керівник ДСНС повинен враховувати і те, що для діяльності в екстремальних умовах характерна нелінійна і немонотонна залежність якості діяльності від інтенсивності та тривалості екстремальних впливів. Незначні за інтенсивністю та тривалістю впливи надають, як правило, мобілізуючу дію, виконання легких завдань зі збільшенням активації монотонно підвищується, а ефективність виконання складних завдань досягається при середньому рівні активації [1; 4; 6].

У процесі підготовки командира підрозділів ДСНС необхідно звертати його увагу і на те, що екстремальні ситуації викликають у рятувальників зміни на функціональному та поведінковому рівнях. Складні, що вимагають координації руху, в екстремальних умовах, можуть бути менш гнучкими, у свою чергу стереотипні рухи можуть протікати краще і навіть набувати тенденції до автоматизму. Негативні явища, що спостерігаються в екстремальних умовах, можуть виражатися на

психологічному рівні у дезорганізації поведінки, неадекватних реакціях на різкі несподівані подразники, гальмуванні колишніх навичок, зниженні працездатності, утрудненнях у розподілі та перемиканні уваги, сприйняття, провалах пам'яті, появі зайвих, невиправданих та імпульсивних дій, у почутті розгубленості та неможливості зосередитися на виконуваних діяльності тощо.

Керівник при організації діяльності особового складу повинен враховувати, що на якість поставлених завдань, впливає сила екстремального впливу та складність діяльності, а також те, що завданням з різними ступенями складності відповідає певний рівень активації. Легкі завдання мають високий рівень активації, складні – менш високий. При виконанні складних або нових дій, у цих умовах, рятувальники зазнають труднощів, простих або добре знайомих – без змін. Також керівник повинен звертати увагу на те, що специфіка діяльності рятувальників значно впливає на переносимість екстремальних умов, так психічна напруженість може покращити результати роботи, коли виконуються прості операції, де основним моментом є швидкість, а там, де необхідна чіткість та збереження структури діяльності, може відбутися зниження її ефективності. На виконання діяльності в екстремальних умовах у складі підрозділу на рятувальника значною мірою впливає спрацьованість групи, згуртованість, психологічна сумісність, організація професійної комунікації, особливості організаційної культури, лояльність до організації тощо [3; 6; 7; 8].

У процесі професійної діяльності в екстремальних умовах у зв'язку з

необхідністю швидкої адаптації до них у керівників відбувається переосмислення психологічних цінностей. У цих умовах необхідно особливу увагу звернути на психологічну підготовку керівників щодо формування цілей діяльності, досягнення яких призведе до задоволення їх потреб, корекції особистісно значущі цінностей своєї діяльності через усвідомлення своїх потреб, вимог особового складу, підрозділів, особливостей завдань, зміни підходів до оцінки умов діяльності, вибором оптимальних способів прийняття рішення, уміння зіставити свої потенційні можливості з конкретними умовами діяльності, спрогнозувати досягнення бажаного результату тощо.

Так ціннісні орієнтації, будучи одним із центральних особистісних утворень, виражають свідоме ставлення рятувальника до соціальної діяльності, у цій якості вони визначають мотивацію, яка істотно впливає на всі сторони його життєдіяльності. Ціннісні орієнтації забезпечують стійкість особистості, визначеність і послідовність поведінки, постійність взаємовідносин людини з соціальним світом, іншими людьми, а, отже, значною мірою визначають і її психологічну безпеку. Вони утворюють систему внутрішніх переваг, для якої властива актуалізація об'єкта ціннісного вибору ситуації, де ціннісні уявлення виступають спонукачем психологічної діяльності [9].

Завдяки сформованій системи психологічних цінностей керівників ДСНС можливий розвиток їх професійно важливих якостей до рівня, що дозволяє їм ефективно здійснювати організацію діяльності особового складу в екстремальних

умовах.

Загальними критеріями результативності професійної психологічної підготовки керівників до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах можуть виступати: сформованість соціальних психологічних цінностей; рівень розвитку професійно значущих якостей; вміння мотивувати особовий склад; оптимально ставити цілі, планувати та прогнозувати діяльність; при ухваленні рішення брати відповідальність на себе; високій рівень професійної комунікації; ефективно здійснювати контроль діяльності тощо.

До приватних критеріїв можна віднести такі як: формування професіоналізму особового складу тобто правильністю, швидкістю виконання завдань, а також рівнем помилок, що ним допускаються; задоволеність керівників міжособистісними відносинами в підрозділі, діяльністю; сформовану надситуативну активність особового складу тобто здатність бути вище вимог ситуації, ставити завдання, надлишкові з погляду поставлено мети; прояв ініціативної діяльності; безкорисливого ризику в умовах тимчасового та інформаційного дефіциту; формування професійної майстерності особового складу тобто умінь регулювання психічних станів, професійних дій у складі підрозділу, опанування суміжних обов'язків, навичок взаєморозуміння, взаємодії, підтримки, взаємозамінності, надання допомоги.

Також до інтегральних психологічних якостей керівників можна віднести: уважність, працездатність, здатність до багатоваріантних, але швидких та адекватних дій.

Професійна підготовка керівників повинна формувати в них уміння підтримки як особистісної так і групової працездатності протягом необхідного для ефективної роботи часу за рахунок визначення оптимальних поєднань періодів для відновлення сил з умінням максимально мобілізувати свої психічні та фізичні резерви для успішних дій у екстремальних умовах [2; 4; 5; 8].

Оптимальна працездатність включає: здатність виконати максимальну кількість завдань з необхідною якістю за одиницю часу; тривалість часу, протягом якого зберігається потрібний рівень психічної та фізичної активності; підтримання балансу між витратами та відновленням сил, використання резерву цих сил; необхідне досягнення стану глибокого розслаблення після максимального навантаження.

При час підготовки, для розвитку здатності керівників до прийняття багатоваріантних, нестандартних рішень і водночас до швидких адекватних дій важливу роль відіграють уява та образне мислення. Образ дозволяє швидко обробляти значно більшу кількість інформації, що стосується конкретної ситуації, ніж представлена в вербальній формі, а здатність до її довільної трансформації відповідно до професійного досвіду значно скорочує час і підвищує ступінь адекватності реагування. Сформований уявний образ або когнітивна модель дій керівників в екстремальних умовах є основою їх успішної професійної діяльності та відновлення сил у процесі короткочасного відпочинку. Моделювання може здійснюватися шляхом когнітивної реконструкції раніше здійснюваної успішної

діяльності та наближення навчальних умов до реального посередництва імітації небезпек та труднощів.

Особлива увага повинна приділятися професійній уважності, яку необхідно визначати як здатність помічати суттєві, характерні для професії, у тому числі малопомітні, властивості предметів, об'єктів і явищ. Вона є основою адекватного професійного сприйняття дійсності. Формований під час сенсорного навчання досвід визначення значимих ознак зберігається у довгостроковій пам'яті і представляє характерний набір еталонів, що використовуються під час професійної діяльності. Критерієм професійної уважності можна вважати успішне вирішення завдань з виявлення та адекватної ідентифікації конкретного предмета, об'єкта або явища за слабо вираженими ознаками. Навчання керівників та спеціалістів професійної уважності може проходити через розвиток перцептивних якостей та якостей уваги.

Керівники екстремального профілю у своїй практиці вони стикаються з такими обставинами, коли без миттєвого, але осмисленого рішення ефективно виконувати свої професійні функції неможливо. Професійна увага, пам'ять, мислення пов'язані з розумінням, як діяти у екстремальних умовах. Правильне прийняття рішень ґрунтується на використанні доступної для екстремальних умов значущої інформації, за рахунок її оцінки, швидкої переробки, створені концептуальної моделі діяльності [3, 6, 8, 10].

Для того щоб не допустити непоправних помилок у керівника повинна бути сформована здатність до адекватної оцінки екстремальних

умов, можливостей особового складу та самооцінка. Розвиток цих компонентів дозволяє вибрати один із найбільш оптимальних способів адекватного реагування в екстремальній ситуації.

У процесі навчання керівники повинні отримати знання, вміння, навички щодо застосування вербальних прийомів психологічного впливу на особовий склад, громадян, охоплених панікою тощо.

Керівники повинні приділяти значну увагу оволодінню прийомами особистої та групової психологічної безпеки, так як у багатьох наукових джерелах визначається, що найважливішим віктимним фактором у діяльності фахівців екстремального профілю є їх низький самоконтроль, ослаблення професійної пильності, що породжує численні тактичні недогляди та помилки.

Висновки. Таким чином можемо зазначити, що керівники підрозділів перед провадженням діяльності в екстремальних умовах повинні проходити професійну підготовку за спеціальною програмою, яка повинна включати оцінку екстремальних умов, факторів, що їх викликають, підготовку до професійного сприйняття подій як до об'єктивних фактів екстремальної дійсності, уміння самостійно справлятися з психотравмуючими подіями та негативними емоційними станами, при цьому ефективно організовувати діяльність особового складу тощо.

При підготовці керівників до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах необхідно використовувати фактори ризику, небезпеки, раптовості, незвичайності, швидкої зміни умов діяльності, тривалості великих фізичних і психічних навантажень.

Завдання психологічної підготовки керівників до організації діяльності особового складу в екстремальних умовах полягають у вирішенні психологічних проблем, спричинених специфікою професійних функцій рятувальників і серед таких завдань є як загальні, так і спеціальні, які вирішуються на індивідуальному та груповому рівнях.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 8 (дата звернення 14.07.2022). (*Документи*).
2. Екстремальна психологія: підручник / за ред.. О. В. Тімченка. Київ. 2007. 502 с.
3. Кулешов М.М., Попов В.М., Садковий В.П. Керівник служби цивільного захисту: практичний посібник. Харків: НУЦЗУ, 2010. 90с.
4. Лефтеров В. О. Особистісно - професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності: дис. ...доктора психол. наук: 19.00.09 Харків, 2009. 408 с.
5. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ. НТЕУ 2020. 711 с.
6. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2014. 584 с.
7. Основи управління в органах і підрозділах МНС України: навчальний посібник / за ред. В.П.Садкового. Харків. 2009. 370 с.
8. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник / за ред. О.В. Тімченка. Харків. 2009. 217 с.
9. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера. Київ. 2012. 463 с.
10. Приходько І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності: монографія. Харків. 2013. 745 с.
11. Ягупов В. В. Військова психологія :підручник. Київ. 2004. 656 с.

*S.Kucherenko*¹, PhD in psychology, Associate Professor

*N.Kucherenko*², PhD in psychology

¹National University of Civil Defense of Ukraine

²Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

SOME PROBLEMS OF TRAINING MANAGERS OF RISKY PROFESSIONS TO ORGANIZE THE ACTIVITIES OF PERSONNEL IN EXTREME CONDITIONS

In connection with the increase in the number of natural disasters, man-made disasters, social upheavals come to the fore not only the problems of training specialists whose professional activities are directly related to extreme conditions, but also psychological problems of organizing and managing these specialists, groups and departments. , especially requires the definition, clarification and correction of the psychological readiness of managers to organize the activities of the units entrusted to them in extreme conditions, the development of new forms, approaches and methods.

Before carrying out activities in extreme conditions, heads of risk profile units must undergo professional training under a special program, which should include assessment of

extreme conditions, factors that cause them, preparation for professional perception of events as objective facts of extreme reality, ability to cope with traumatic events. and negative emotional states, while effectively organizing the activities of personnel etc.

The preparation of the head to organize the activities of personnel in extreme conditions should take into account the fact that they are created by various factors due to specific features of the environment, the nature of activities, properties of information coming to the head and more. Each of these factors has a specific impact on the organization of activities and on the organizational behavior of the rescuer and the unit as a whole, due to the emerging mental stress, the features of which the head must take into account in organizing professional activities.

During the professional training of managers to organize the activities of personnel in extreme conditions, they need to form an understanding that the basis of organization and regulation of management is the whole system of mental processes, cognitive (cognitive), emotional, volitional and motivational. and affect its performance indicators, the ability to take into account the specifics of the activity, to form knowledge, skills, abilities associated with significant responsibility for its outcome, increase competence in assessing possible options for extreme situations, their nature, ways to act in them, features taking into account extreme factors.

Key words: activity, extreme conditions, extreme factors, professionally important qualities, professional training

References

1. Ekstremalna psykholohiia: pidruchnyk [Extreme psychology: a textbook]/ za red.. O. V. Timchenka. Kyiv. 2007. p 502. [In Ukrainian]
2. Kulieshov M.M., Popov V.M., Sadkovyi V.P. Kerivnyk sluzhby tsyvilnoho zakhystu: praktychnyi posibnyk. [Head of Civil Protection Service: a practical guide] Kharkiv: NUCDU, 2010. p 90. [In Ukrainian]
3. Lefterov V. O. (2009) Osobystisno - profesiinyi rozvytok fakhivtsiv ekstremalnykh vydiv diialnosti [Personally - professional development of specialists in extreme activities] : dys. ...doktora psykol. nauk: 19.00.09 Kharkiv. p 408. [In Ukrainian]
4. Myronets S. M. (2020) Psykholohiia diialnosti mizhnarodnykh humanitarnykh misii: teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia [Psychology of international humanitarian missions: theoretical and applied aspects: monograph] . Kyiv. NTEU. p 711. [In Ukrainian]
5. Onishchenko N. V. (2014) Ekstrena psykholohichna dopomoha postrazhdalym v umovakh nadzvychainoi sytuatsii [Emergency psychological assistance to victims of emergencies: theoretical and applied aspects] : teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia. Kharkiv: NUCDU. p 584. [In Ukrainian]
6. Osnovy upravlinnia v orhanakh i pidrozdilakh MNS Ukrainy [Fundamentals of management in the bodies and departments of the Ministry of Emergencies of Ukraine] : navchalnyi posibnyk / za red. V.P.Sadkovoho. Kharkiv. 2009. p 370. [In Ukrainian]
7. Osnovy psykholohichnoho zabezpechennia diialnosti MNS [Basics of psychological support of the Ministry of Emergencies] : pidruchnyk / za red. O.V. Timchenka. Kharkiv. 2009. p 217. [In Ukrainian]
8. Osodlo V. I. (2012) Psykholohiia profesiinoho stanovlennia ofitsera. Kyiv [Psychology of professional development of an officer]. p 463. [In Ukrainian]
9. Prykhodko I. I. (2013) Zasady psykholohichnoi bezpeky personalu ekstremalnykh vydiv diialnosti [Principles of psychological safety of personnel of extreme activities: a

monograph] : monohrafiia. Kharkiv.
p745. [In Ukrainian]

psychology] :pidruchnyk. Kyiv. p 656.
[In Ukrainian]

10. Iahupov V. V. (2004)
Viiskova psykholohiia [Military

Надійшла до редколегії: 17.06.2022

Прийнята до друку: 29.06.2022